

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Prøver Folio 28

paa

Naturfondighedens Tilstand i Begyndelsen af 12te Aarhundrede.

Indhyldelesseſſrift
til

den offentlige Examens

i

Ribe Cathedralskole;
den 4de til 16de September 1815,

---

af

H. J. Hansen,
Adjunct,

Universitetsbibliotekar
Bibliofag.

Ribe.

Trykt hos Niels Giersch Hoff.

Naturen har ligget åbent for alle Tidsalder og alle Folkeslag. Hvorfor er den saa sildigt blevet bekjendt for Menneskene? Is de første Tider af Samfundets Stiftelse havde Enhver nok at gjøre med at tænke på sig selv og sine udvortes Omstændigheder. De enkelte, som længere hen fik Lejlighed til at anstille højere Betragtninger, valgte for det meste en uriktig Bes. Idet for at undersøge Naturen selv, og oplede Begivenhedenes nærmeste Aarsager og indbyrdes Forbindelser, overlode de fleste af dem sig til uscugetbare Drommerier om Verdens Oprindelse og Tingenes første Aarsager. De byggede sig, ligesom nogle af vores Dages Philosopher, i Verden a priori. Men hines Bygning maatte vores saa meget usikrere end disse, da hine næsten allene hænde Materierne af deres egen Hjerne, disse derimod kunne blande en Mængde Erfaringer og afgjorte Sandheden imellem deres vilkaarlige Opdagelser. Siden fulgte et langt Tidrum, hvori Naturkyndigheden, som enhver inden Videnskab, låa i en rolig Ovale, da man i Mag jentog Førgjængernes Drommerier, og, naar det kom ejt, opspandt nye. De stærke og sikre Fremskridt mod Guldenbelse, som Naturkyndigheden har gjort i de døde Tidsalder, have deres Grund deels deri, at Philosopherne have undersøgt Naturen, inden de anstillede Betragtninger over den, og deels i de store Udvidelser, Mathematiken, især den højere, uden hvilken mange af Naturkyndighedens Grene aldeles ikke kunne bestaae, samme Tidrum har modtaget.

I Middelalderen, det mørkeste Tidrum i den europeiske Videnskabeligheds Historie, fandtes der enkelte mænd, som drevne af Videlyst, foretoge sig lange og farlige Rejsler, for blandt Fremmede at sege hvad de kunde finde hjemme. Og naturligvis tyede de til det

Folk, som da var det meest oplyste og hos hvilket de fleste Levninger af Fortidens Wiisdom opbevaries, til Saracenerne. Bare de Ideer, disse philosophiske Piligrimme hjembragte, ikke altid vigtige eller rigtige, tjente de dog til at vække Eftertænkningen og derved aahne Indgangen for det Rigtigere. Et farvet Lys seer man dog Gjenstande, sjøndt med falske Farver, i fuldkomment Mørke seer man aldeles Intet.

I blandt disse Rejsende fortjener Adelardus Bathoniensis, en engelsk Benedictiner, at nævnes. Om hans Levnet er ikke meget andet bekjendt, end hvad han selv ansører: At han for noget over 7 A.-r siden havde opgivet sin Skole ved Laudisbunum for at vandre til Saracenerne, at han nu var kommen hjem til England under Henrik, Vilhelms Søns, Regjering. Da denne Konge sad paa Englands Trone fra Aar 1100 til 1135, og Adelardus synes at betyde, at han var kommen til Regjeringen under hans Fraværelse, er det rimeligt at Værket er skrevet imellem 1100 og 1107. Adelardus skal være Forfatter til adskillige physiske og mathematiske Skrifter, som findes i Engelske Manuscript Samlinger, deriblandt en Oversættelse af Euclides fra det Arabiske. (v. Brucker Tom. 3 p. 682.)

Hans vigtigste Værk, hvori han formodentlig har nedlagt Resultaterne saavel af sine egne Betragtninger over Naturen, som af hvad han havde lært af Saracenerne over denne Gjenstand, er hans Qvæstiones naturales, hvori han gjennemgaaer Naturkyndighedens vigtigste Grene i en Samtale med sin Fætter (nepos), der tilforn havde været hans Discipel.

Da Udgaver af denne Bog ere sjeldne, og jeg e kommen i Besiddelse af et meget gammelt Exemplar, ha jeg troet, at et Udtog af de mørkværdigere Steder den kunde interessere. Det kan vise os, hvorlang vi i disse Kundskaber overgaae det tolvte Aarhundrede og give os det Haab, at Efterkommerne, forsynet med Fortidens Erfaringer, ville trænge endnu langt dybere ind i Naturens Hemmeligheder, end det har være os muligt. Ogsaa vil man see, at Adelardus har har

en fordomsfri Maade, at betragte de Gjenstande paa, som kun kunne afgjøres ved Speculation; men hvor Erfaringen kommer i Betragtning, kan man undskyde, at han ikke funde voere videre end sin Tidsalder. Boggen, som er inddelte i 76 Capitler, begynder med 2 Fortalet, den ene til en Præsul G., den anden til Fætteren (nepos). I de første 6 Capitler afhandles nogle Spørgsmaale om Planterne. Herved forekomme disse Hovedsætninger for Naturphilosophien: Alle sandelige Gjenstande ere sammensatte af de 4 Elementer, saaledes at vi aldrig see eller føle et af disse særskilt, men alle 4 sammenblandede. Ved Planternes Oprindelse og Verk har hvert Element sin Forretning. Jorden giver dem Sammenhold og Masse, Vandet udvider dem til Siderne, Lusten og Ilden driver dem i Bejret. (Disse Aarsager til forskellige Bevægelser forekomme oftere.) Planter af modsat Natur kunne finde passende Næring i samme Jordbund, soedi enhver tiltrækker meest det Element, som passer især for den. Ogsaa forekommer den Uttring (Cap. 4) at vi ved Naturens Forklaring skulle føge de nærmere Grunde og Aarsager, saavidt vor indskrænkede Fornuft tillader det, førend vi tage vor tilflugt til Guds umiddelbare Willie.

I det 7de Capitel begynder Afhandlingen om Dyrne med det Spørgsmaal: hvorfor nogle Dyr tygge Drøv, andre ikke? Svaret er naturligvis langt anderledes end en moderne Naturkundig nu vilde give det: Dyrne ere nemlig éntent af et varmt eller koldt, et fugtigt eller tørt Temperament. De, som ere varme, have en stærkere Fordielseskraft end de kolde; og disse maae derfor bruge Munden anden Gang, for at udrette det samme, som hine med een Gang. Et Bevis for de Drøvtyggendes kolde Natur er dette: at des res Gedme er Æulg, da de andre Dyr er Fidt. Efter nogle opkastede Banskeligheder, som Adelardus let besværer ester sia Grundfætning, gaar Fætteren over til det Spørgsmaal: hvorfor de drøvtyggende Dyr først lægge sig med Bagkroppen og sidst reise sig med Forkroppen. Adelardus svarer, at da de Lemmer, som

ere længst fra Hjertet, øje de koldesie, og følgelig tun-
geste, trænge de først til Hvile, og naar Dyrer har ud-
hvilt sig, reiser det først den tungeste Deel; ligesom
Fætteren, naar han skulde høre Stene fra et Sted til
et andet, ventelig først vilde begynde med de tungere.

I 12te Capitel fremsættes det Spørgsmaalet:
Hvorfor nogle Dyr see bedre om Matten end om Dagen,
men da dets Besvarelse beroer paa Forfatterens Theo-
sie om Synet, og Synsaander, er den temmelig ufor-
staaelig. Ved denne Leilighed forekommer den Bes-
mærkning, at Mennesker og Dyr, der have altfor hvide
Dine (Kakerlaker) kun see svagt om Dagen.

I det 12te Capitel undersøges om Dyrne have
Sjæle og de nedvendigen dermed forbundne Evner eller
ikke paa en Maade, der virkelig gjør Forfatterens Phi-
losophie Virk, da der endnu i vor Tid gives Mennesker,
der vel tilstaae dem Sjæle, men aldeles ikke kunne finde
sig i at indromme dem Dommekraft og de andre Eva-
ner, som de antage hos den menneskelige Sjæl.

Adelardi Slutninger have omrent denne Gang:
Dyrne have Sandser; ethvert sandseligt Indtryk frem-
bringer enten en Dom eller ikke; naar hiint finder
Sted, opstaer derved Aterraa eller Ussly; da nu Dy-
rene attraae nogle og aflyve andre af de Ting, som frem-
stille sig for deres Sandser, maae de besidde Domme-
kraft, hvilken ikke kan finde Sted uden Sjæl. Ved
denne Anledning fremsætter Ad. sin Definition paa
Sandsning, efter hvilken denne bestaaer i en mørke-
lig Forandring paa Sjæl og Legeme, foraarsaget ved ud-
vortes Ting; en Definition, hvori man vel blot behø-
ver at sætte Ordet Indtryk istedet for Forandring, for
at gjøre den antagelig endnu i vor Tid. Et andet Be-
viis for Dyrnes Sjæle tager Forfatteren af de forskjel-
lige Slags Bevægelser. Varsagen til Bevægelse opad
skal nemlig være Ilden, nedad Jordens, til Siderne
Vanden og Luften (de 4 Elementer) enhver Bevægelse,
som ikke kan henvinges til disse, maa, især naar den er
vilkaarlig, saaledes som Dyrnes, have en Land til
Varsag. Fætteren overbevist ved disse Slutninger inde-

rommer vel endelig, at Dyrne have Sjæle, men som han i Begyndelsen ivrigen nægtede dette, falder han nu (C. 14) paa den Paastand: at disse Dyrnes Sjæle maae forgaae naar de forlade deres Legemer. Adelardus forstørret over denne Paastaenhed, svarer, at han snarere vil troe, at Fætterens Sjæl skal forgaae, der er saa uformstig at troe, at det foranderlige Legemes Materie skal vedblive, og dets Fører, hvis Natur er ulegemlig og guddommelig, vedblive.

I Menneskets Naturhistorie forekomme adskillige curiose og nyttige Øvæstioner f. E. (C. 15) hvorfor Mennesket ikke har af Naturen faaet Horn; (C. 19) Hvorfor Næsen sidder ovenfor Mundens o. s. v. Men Svarene herpaa ere næsten for philosophiske og alvorlige til at kunne interessere, hvorfor de her kun fremstøttes i et kort Udtog:

Mennesket behøver nemlig hverken Horn eller andre slige medfodte Baaben, da Fornuften tilstrækkeligen erstatter ham disse. Desuden da Mennesket, som bestemt til Selstabellighed, snart maa bænde sig i Fred og snart i Krig, ere saadanne Baaben meest passende for ham, som han kan nedlægge og igentage efter Fornødenhed. Paa det andet Spørgsmaal svarer: at, skjondt Munden er et ødlere og vigrigere Redskab end Næsen, er det dog mere passende at hin besønder sig under denne, da derved begge ere nærmere ved de væsentligere Dele, de staae i noje Forbindelse med, Maven og Hjernen.

Den Opgave hvorfor hurtig Fatteevne og god Huskommelse ikke findes samlede oploses i 17 C. Naar Hjernen nemlig er af fugtig Natur, modtager den let ethvert Indtryk, men taber det snart igjen; er den derimod af tor Natur, afficeres den vanskeligere, men besøver Indtrykket saa meget fastere.

Efter et Par lignende Spørgsmaal, der besvarer paa en lignende Maade, afhandles Sanderne i det 21de til 31te Capitel. Forfatterens Theorie om Lydens Forplantelse gien nem Luften efter Boetius (21de og 22de C.) er gaanske overeensstemmende med Nutidens Physik.

Men for at forklare, hvorledes Lyden forplantes igjennem faste Legemer, taget han sin Tilslugt til disses Porositet, der skulde aabne den fineste Luft en Gjennemgang gjennem dem.

Læren om Synet (23de til 30te E.) er derimod heel besynderlig. Forst fremsættes disse fire da bekjendte Hypotheser om Lysets Forplantelse: 1) Sjelen sidder indenfor i Hjernen og figger igjennem Øjnene som igjennem et Par vinduer ud i Verden uden noget andet Middel end sine egne Øjne. 2) Legemerne indepræge Luften de es Billeder, som den da bringer til Sjelen igjennem Øjet, omrent ligesom den bringer Lyden igjennem Øret. 3) Sjelen udsender en Synsaand (Spiritus visibilis), som paa Halsvejen møder de fra Legemerne udsendte Billeder og bringer dem tilbage. 4) Denne Synsaand gaaer til Gjenstandene og antager deres Form, som den ved sin Tilbagekomst meddeler Sjelen. Da den første af disse Hypotheser egentlig Intet forklarer, og hverken den anden, der i Grunden er den samme, som Euler og Malus i senere Tider have antaget, eller den tredie behage Adelardus, antager han endelig den fjerde.

Da den physiske Aarsag til Synet endnu er ganske ubekjendt, kan man ikke undre sig over at det næste Aarhundredes Philosopher, der ksendte langt førre Erfaringer og folgelig Naturloev end vi, kunde optænke saa forskellige Hypotheser. At det neppe findes Spor af at de have tømt sig noget saadant som Emanations-systemet, den simpleste af alle hidrørende Hypotheser, kunde komme af deres fuldkomne Ubekjendtskab med Dioptriken, hvilken næsten af sig selv leder til dette System.

Adelardus udvikler sin Hypothese i de følgende Capitler; hvori han især forklarer det Mekaniske ved sin Synsaandsbevægelse. Men da deri intet synnerligt Mørkværdigt findes vil jeg kun deraf anføre et Par Steder: i det 24de E. erklærer han Synsaanden ikke for et egentligt aandeligt Væsen, men for en finn legmlig Substant (som han og falder: vis ignea),

sammensat af de 4 Elementer. Synets Hurtighed oplyser han i 25de E. paa denne Maade: ligesom et Rum kun ansees for stort med Hensyn til et andet, saaledes forholder det sig og med Hurtigheden, og alt-saa er der intet Urimeligt i at Synsaanden i eet Øjeblik naer fra Øjet til en Sterne og tilbage igjen. (E. 27.) Denne Hurtighed er ogsaa Aarsagen, hvorfor vi synes at see Gjenstandene uafbrudt, da Smussaenden gaaer og vender tilbage saa hurtigt, at intet Op-hold kan maerkedes imellem hver Gang. Af samme Grund lukkes den heller ikkeude, naar vi lukke Dinene, især da Sjelen sørger for, at dette ikke skeer, naar hun er udsendt af den (E. 26.) I det 31te E. afhandles de øvrige Sandser under eet. Deres Overeensstemmelse bestaaer deri at de maage bringes i umiddelbar Berørelse med deres Gjenstand. Dette passer ogsaa for Lugten, da den med lugtende Dele forbundne Lust umiddelbar berører denne Sandses Medskab.

I en Deel paasolgende Capitler gjennemgaaes forskellige Quæstioner henbærende for det meste til Menneskets Physiologie, hvorfaf jeg kun vil anføre nogle enkelte mærkværdige Steder. I det 34te Capitel vises: at Summen af Virkninger ikke følger samme Regel, som Summen af udstrakte Størrelser. Saaledes udtrykker Adelardus det. Meningen deraf oplyser han ved dette Exempel: naar man i varmt Vand blander noget mindre varmt, saa forøges Vandmassen, men hele Blandingen er mindre varm end den første Portion. Jagttagelsen er rigtig, og hvis Adelardus havde kunnet tænke sig Varmemaalere, vilde han, ved sine Indsigter i Mathematiken, let have funnet ydfinde det Forhold, hvorefter denne Forandring af Varmen retter sig. Aarsagen, hvorfor Fingerne ikke ere lige lange, (E. 36, 37.) er denne: Sjelen, der er opmærksom paa sic Leyemes tilkommende Fornodenheder, sørger ogsaa for at klasse det et altid nærværende Drikkekar i den hule Haand. Men da Haanden ogsaa er bestemt til at gribe og holde med, maa Fingerne kunne passe i den, og derfor bør de være usige i længde.

Man seer heraf, at Adelardus antager den Mening, at
Jælen selv indretter sic Legeme.

Den physiske Jordbeskrivelse begynder i 48de Capitel med det Spørgsmaal: hvorledes Jordens Kan svæve midt i Luften uden at falde. Under den Forudsætning, at Jordens er Centrallegemet i Verdensbygningen, bliver Adelards Svar derpaa ganzte rigtigt. Alt tungt søger nedad; da Jordens er den tungeste Masse, maa den intage det nederste Sted; men i en Kugle er Middelpunktet det nederste, hvorhen alt Jordisk maa føge, saa længe det ingen Modstand finder. Derfor falde alle Legemer mod Jordens Middelpunkt, men denne selv bliver uroffelig, fordi Intet er lavere end den. Hvis Jordens var gjennemgravet (C. 49) og man lod en Steen falde igennem Aabningen, vilde den altsaa falde til Middelpunktet og der blive hængende. Dette er vel ikke rigtigt, dog kan dette tilgives Adelardus, da et Legems Bevægelse under saadanne Betingelser ikke lettelig kunde bestemmes uden ved den højere Analyse. Fatteren finder derimod paa (C. 50) at tage en Indvending mod Jordens faste Stilling af Jordskjælv. Men denne gjendriver Adelardus let ved den bemærkning at Jordskjælv ikke er nogen almindelig Bevægelse i hele Jordens, men kun i dens enkelte Dele, forårsaget ved indsluttet Lufts Bestræbelse at staffe sig en Udgang til Atmosphæren.

Aarsagen hvorfor Havvandet er salt findes (C. 51) i Solens og Planeternes Virkning paa Havet. Beviset herfor er, at i den hede Zone, hvor denne Virkning maa være sterkere, er Sovandet ogsaa meget mere salt end i den tempererte. Ligeledes er det mere salt om Sommeren end om Vinteren. Endelig gives det, tilføjer Fatteren, sode Vand, som ved Ilden lader sig forvandle til Salt.

Bed Spørgsmaalet: hvorfor Havets Vand ikke forsges ved Floderne (C. 53) foranlediges Adelardus til at fremsette sin Lære om Floderne og deres Oprindelse. Hjint Spørgsmaal besvares saaledes: Ikke alle Floder falde i Havet (det lader næsten, som Adelardus antas)

ger, at nogle løbe kredssformigen tilbage i dem selv;) og til at bortlede det Vand, som af de øvrige bringes deri, antager han deels at Stjernerne drage en Mængde deraf til sig, deels at andre Floder have deres Oprindelse umiddelbar af Oceanet; deels at dets Vand frembringer dem ved at løbe igennem underjordiske Kanaler, paa hvilken Vei det taber sit Salt, (C. 54) og naar det møder uigjennemtrængelige Hindrige, tvinges det af det efterfølgende Vand opad, indtil det finder en Udvej, hvor det da danner en Kilde (C. 56). Dog tilkommer dette Navn' egentlig kun de Steder, hvor Jordens Wedske af sig selv samle sig, saa at en egentlig Kilde er det samme med Henson til Jordkloben, som en Veddraabe er paa det menneskelige Legeme, (C. 57).

Spørgsmaalet hvorfor Vandet ikke løber ud af et nedentil aabent og oven til tilslukket Kar (C. 58) besvares paa en intetliggende Maade, hvorved Sætningen om Naturens Afstry for det tomme Rum lægges til Grund.

Vinden, som bestager i en tæt Luft, der er sat i stærk Bevægelse, har sin Oprindelse deels fra Jordens deels fra Vandenes Overflade (C. 59.) Men Aarsagen til sin Bevægelse har den i sig selv, thi ligesom Tilværelsen er Aarsag til Forandring, Evigheden til Tid, Enheden til Fleerhed, saaledes er Hvile Aarsagen til Bevægelse; og dens Virkning kaldes hos Vinden, som strækker opad, Lethed, hos Stenen, der søger nedad. Tyngde, hos Lufien kan den altsaa kaldes Hurtighed (agilitas), (Cap. 60). Men da et Legeme ikke kan bevæges, uden at drive et andet af dets Sted, som igjen maa forjage et tredie og saaledes i det uendelige, spørges om ikke hele Verden maa sættes i Bevægelse, naar det mindste Atom bevæges, og altsaa Windens Fremgang være uendelig (C. 61); herpaa svares at Bevægelsen kan være kredssformig, saaledes at det første Atom indtager det andets Plads, dette det tredies o. s. v. indtil endelig det sidste igjen kommer i det førstes Sted, saa at altsaa alle Legemer, som ligge uden for denne

Kreds, kunne befinde sig i Hvile. Desuden kan der paa forskjellige Steder af samme Aarsager opståae forskjellige Vinde, som naar de stode sammen, maae opbaeve hinanden. Men Aarsagen, hvorfor vindene ikke stige i Vejret, men følge Jordens Overflade, (E. 62) er den samme som Aarsagen til deres Magt (E. 63), nemlig at de bestaaer af den tættere og tungere Luft, som desuden er opfyldt med Fugtighed.

Tordenen, denne overordentlige Naturbegivenhed, som endog bringer Muslingerne til at forlade deres Skaller og Perler og soge Havets Bund, maa ogsaa have en overordentlig Aarsag. Aldearuds mener at de tykkere Dunster kunne i den højere, holdere Luft fryse til store Isklumper, som formedelst deres Væde bieres af Lufsten. Maar disse Isplader soudesbrydes enten ved høftigt sammenstødende Vinde eller ved stræget Varme i Luften, fremkommer den Bragen, vi kalde Torden, af Stykkernes Stød mod hinanden. Da Luften nu ikke længere kan bære disse mindre Stykker, falde de ned og frembringe Hagel eller Regnstyk, eftersom de undervejs enten brydes i mindre Dele, eller optojs. Derfor følger der altid Hagel eller Regn med Torden (E. 64.) Af dette høftige Sammenstød opstaace ogsaa Lynet. Thi ved Legemers Sammenstød udløkkes altid først det letteste af deres Elementer; og da Ilden er det letteste af disse, maa den ogsaa ved dette stærke Stød (det stærkeste i Naturen) udkastes med en overordentlig HURTIGHED (E. 65.) Dog kunne der gives forskjellige Grader i Stødets Hestighed, og derfor forskjellige Slags Lyn; ved den mindste Graa udkastes Tordenkilen eller det klovende Lyn (Ceraunium eller fulmen findens); ved en stærkere, Lust eller sonderlivende Lyn (fulmen scindens); og ved den stærkeste, Ild (egentlig Lynild, fulmen urens), (E. 66.) Men i alle tilfælde beroer Lynets Magt paas den overordentlige HURTIGHED, hvormed det udkastes, (E. 67.) Endelig see vi Lynet sørsend vi høre Tordenen, fordi Lynets Sands er hurtigere end Hørelsen, og undertiden høre vi ingen Torden

fordi de mellemværende tiske Skyer hindre Lyden fra at trænge til vores Ører (C. 68.)

Maanens Foranderlighed (C. 69) forekommer Gætteren en Ufuldkommenhed, som kunde og burde have været afhjulpen. Han resonnerer herom saaledes: Verden er enten skabt af Inter eller af Noget; er den skabt af Inter, kunde Maanen ligesaavel være gjort bestandig rund, som de andre Planeter og Stjerner; er den gjort af Noget, maa Materien enten have været tilstrækkelig eller ikke; var nu det sidste Tilfældet, burde snarere de andre Himmellegemer f. Ex. Saturn skorte end Maanen, da denne er os baade nærmere og gavnligere, og det er afgjort, at alle Himmellegemer ere til for Menneskenes Skyld. Herpaa svares, at hvis Maanen var rund, maatte den have sit eget Lys og Varme, hvorved Alt paa Jorden ville udtørres og forbrændes, da Maanen befinder sig i Krebsen engang hvert Maaned, og Solen, som kun et deri en Gang aarlig, allerede torrer og brænder saa betydeligen. Da Maanen er det nederste af alle Himmellegemer, har den ogsaa meest af jordisk Natur, hvortil hører Skygge; men da dens Bestemmelse er at lyse, er Skyggen samlet paa enkelte Steder, og ikke udbredt over dens hele Flade; dette er Grunden til de mørke Pletter, vi bemærke paa Maanen (C. 70.) I det følgende Capitel (71) finder Adelardus Grunden til Planeternes især Solens kraae Gang (Ekliptikens Skraahed) deri at uden denne vilde Aarsidernes Forstjellighed ophøre; og dog er baade Winteren nødvendig for at forberede Planeternes Frs til Spiring, og Sommeren for at ubtorre den overslødige og skadelige Fugtighed. Ved denne Lejlighed fremstætter Adelardus denne Grundsætning for sin Philosophie: naar man ikke kan udfinde de bevirkende Aarsager til en Indretning i Naturen, skal man betragte dens Folger. Hvorfor gaae Planeterne ikke til samme Side, som Firmamentet (Aplanos)? (C. 72.) Nogle have meent at det var for at moderere dertes hurtige Lov; men Adelardus troer, det snarere er

fordi Lusten vilde sættes i altfor stærk Bevægelse, der som haade Firmamentet og Planeterne lobe mod samme Side.

Fætteren spørger (C. 73), om Stjernesud virkelig ere faldende Stjerner? hvorpaa Adelardus svarer: at, hvis saa var, vilde alle Stjerner for længe siden være forsvundne af Himmelten. Det, vi ansee for faldende Stjerner, er den Ild, som frenibringes, naar stærke Winde støde mod hinanden højt oppe i Lusten, ligesom Lynilden frembragtes ved Isstumpers Sammensæd. Dog er det vel ogsaa muligt, at en saadan Flamme undertiden kan fremkomme ved Stjernernes hurtige Bevægelse.

I 74de Capitel bevises at Stjernerne ere besjelede Væsner af følgende Grunde: De indtage det øverste og reneste Sted i Lusten, der maa være saa meget mere skikket til Opholdssted for tænkende Væsner, da vi endog paa Jordens selv bemærke en storre Mængde Philosopher, hvor Himmellegnen er klar og blid. Deres Lys viser at de af de 4 Elementer besidde meest af det fineste og meest oplivende, Ilden; dog er dette ingen brennende og fortærrende Ild, thi saa maatte Stjernerne vise sig i en konisk og flammende Skikkelse og ikke runde, saaledes som Elsfældet er. Ogsaa viser denne runde Form at de ere Væsner af fuldkommere Slags. Deres Bevægelse er en anden Grund. Thi da den er vilkaarlig eftersom de (Planeterne) snart gaae fremad, snart staae stille, og snart gaae tilbage, maae de besidde Willie og Overlæg. Og endelig da Liv og Død paa Jordens beroe paa deres Nærmelse og Bortgang, hvilket vi see paa Planeterne og mange Dyr, er det urimeligt at antage dem selv for livløse. Og da deres Bevægelse, sejondt vilkaarlig, er den regelmæssigste, eftersom de til bestemte Tider nærme sig og igjen forlade os, maae de være, ikke allene besjelede, men de fornuftigste blandt alle Skabninger. Til deres Fode, hvilken de, som alle andre levende Væsner behøve, anvises dem (C. 75.)

de fineste Uddunstninger af Jordens og Vandets, som
meest overeensstemmende med deres egen fins Natur.
I det sidste Capitel anfores samme Grunde for at Fir-
mamentet (Aplanos) er et beslejet Væsen. Da Fæt-
teren erindrer at Nogle have anset det for Gud selv,
lover Adelardus en anden Gang at handle om Guds
Væsen og Egenskaber, hvilket Øfste han maaſke har
udført i en af de Afschlinger, der, som ovenfor oms-
talt, findes af ham i engelske Manuskriptsamlinger.

Bogen slutes med disse to Linier, formodentlig en
Anbefaling fra dens Udgiver :

*Qui petit occultas rerum cognoscere causas,
Me videat, quia sum levis explanator earum.*

Examen begynder 4de September og holdes i denne Orden:

Skriftlige Prøver.

		Formiddag	Eftermiddag
Mandag den 4de	+	Dansk Stil.	
Tirsdag	5te	Latinisk Stil.	

Mundtlige Prøver.

Onsdag	6te	Græss.	Hebraiske
Torsdag	7de	Religion.	
Fredag	9de	Geographie.	
Lørdag	9de	Mathematik.	
Mandag	11te	Latin.	
Tirsdag	12te	Fransé.	Nybøf og Naturhistorie.
Torsdag	14de	Historie.	
Fredag	15de	Dansk.	

Den os anbetroede Ungdoms Forældre og Paarørende saavel som andre Skolens Velhyndere indbydes herved til at overvære Examen og den Høitidelighed, hvormed den slutes Lørdagen den 16de om Eftermiddagen Kl. 3.